

ВАНДАЛІЗМ ЯК ЯВИЩЕ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ

VANDALISM AS A PHENOMENON: MODERN APPROACHES TO INTERPRETATION

Базелюк В.В., к.ю.н.,
асистент кафедри кримінального права*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Цикало А.О., студентка II курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

У статті акцентовано, що масові протести і заворушення в різних куточках планети супроводжуються побиттям вітрин магазинів, супермаркетів, маленьких крамничок, пошкодженням транспортних засобів, розписування тих же магазинів, будівель, пам'яток культури й архітектури, тобто актами вандалізму. Розглянуто, як поняття «вандалізм» трактується у словниках, Кримінальному кодексі України і науковцями. Наголошено, що науковці одностайні в тлумаченні цього негативного явища як руйнування і знищення предметів цивілізації та культурних цінностей, а відмінність полягає лише тому, що в деяких дефініціях, зокрема в КК України, наводиться перелік предметів (як-от будівлі та інші споруди, у тому числі пам'ятників, а також об'єкти єдиної транспортної системи, їх складові частини та інше майно, розміщене у громадських місцях).

Висловлено думку, що у чинному КК України бракує спеціальної (окремої) норми, в якій передбачалася б відповідальність за вандалізм, наводився б перелік дій, які потрапляють під визначення «вандалізм». Звісно, за такого підходу згадані дії можна було б виключити зі вищевказаних статей, використовуючи натомість такі словосполучення, як «акт вандалізму стосовно майна і працівника правоохоронного органу» чи «акт вандалізму стосовно пам'яток історії або культури».

Вказано, що на тлі загострення міжконфесійних (релігійних), міжнаціональних конфліктів, зростання ступеня незадоволення умовами праці і життя (соціальним становищем) у світі підвищується і агресія, як наслідок, збільшується кількість актів вандалізму (у різних містах можна помітити розмальовані зупинки, будинки, дошки оголошень тощо), тобто агресію сміливо можна назвати причиною збільшення кількості актів вандалізму, а отже, нині набуває актуальності всебічне вивчення такого негативного явища, як вандалізм задля вироблення дієвого механізму запобігання йому.

Ключові слова: вандалізм, акт вандалізму, знищення, руйнування, агресія.

The article emphasizes that mass protests and riots in different parts of the world are accompanied by the beating of shop windows, supermarkets, small shops, damage to vehicles, painting of the same shops, buildings, cultural and architectural monuments, ie acts of vandalism. It is considered how the concept of "vandalism" is interpreted in dictionaries, the Criminal Code of Ukraine and scientists. It is emphasized that scientists are unanimous in interpreting this negative phenomenon as the destruction and destruction of objects of civilization and cultural values, and the difference is only that in some definitions, including the Criminal Code of Ukraine, provides a list of objects (such as buildings and other structures, including number of monuments, as well as objects of a single transport system, their components and other property located in public places).

The opinion is expressed that the current Criminal Code of Ukraine lacks a special (separate) norm, which would provide for liability for vandalism, would list the actions that fall under the definition of "vandalism". Of course, such an approach could exclude these actions from the above articles, using phrases such as "act of vandalism of property and law enforcement" or "act of vandalism of historical or cultural monuments" instead.

It is pointed out that against the background of exacerbation of interfaith (religious), interethnic conflicts, increasing dissatisfaction with working and living conditions (social status) in the world increases and aggression, as a result, increases the number of acts of vandalism (in different cities you can see painted stops, houses, boards ads, etc.), ie aggression can be called the cause of an increase in the number of acts of vandalism, and therefore, now becomes relevant comprehensive study of such a negative phenomenon as vandalism to develop an effective mechanism to prevent it.

Key words: vandalism, act of vandalism, destruction, destruction, aggression.

Постановка проблеми. Останнім часом усе частіше лунає думка, що світ став жорстокішим. Вмикаючи телевізор, переконуючися, що таку тезу можна визнати справедливою. Тому безліч прикладів: масові протести і заворушення в різних куточках планети супроводжуються побиттям вітрин магазинів, супермаркетів, маленьких крамничок, пошкодженням транспортних засобів, розписування тих же магазинів, будівель, пам'яток культури й архітектури. Як не дивно, здебільшого, розповідаючи про події, оглядачі, журналісти вкрай рідко вживають термін «вандалізм», а послуговуються словами «пошкодження», «руйнування», «знищення», тобто тими словами, які пояснюють це явище. Чому так? Невже у сучасному світі змінилося розуміння даного явища? Спробуємо в цьому розібратися.

Спираючись на наведене, при написанні статті **обрано за мету** з'ясувати думки наукової спільноти щодо суті такого явища, як «вандалізм», а також головні причини його поширення у сучасному світі.

Аналіз останніх наукових досліджень. Як показує аналіз наукових досліджень і публікацій, інтерес до вандалізму не зменшився, як, на жаль, не зникло й саме явище. Нині вандалізм вивчають представники різних

галузей знань, а саме кримінологи, психологи, соціологи, фахівці у сфері кримінального права тощо. Серед вчених передусім слід згадати таких, як О. В. Александренко, О. М. Бандурка, К. А. Бочарова, Л. С. Ватова, В. А. Журавель, А. Ф. Зелінський, В. О. Коновалова, В. Г. Лукашевич, М.О. Маршуб, В. Ю. Шепітько, В. М. Шевчук, М. П. Яблоков та ін. Окремі аспекти вандалізму досліджувалися у працях таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як: Е. Бейтс, Б. Вебб, П. Вікстрем, А. Гольдштейн, Д. Кантер, С. Коен, Е. Н. Харін, Л. С. Філіппов, М. Фелсон, В. О. Шурухнов та ін.

Виклад основного матеріалу. Приступаючи до висвітлення питання, почнемо із з'ясування того, який зміст сучасні науковці вкладають у поняття «вандалізм», чи змінилося його розуміння. Передусім вкажемо, що серед вчених немає розбіжностей і різних підходів до трактування цього явища. Так, під вандалізмом у філософсько-правовому вимірі розглядають схильність особи або групи осіб (чи її прояв) до руйнування і знищення предметів цивілізації та культурних цінностей [1], тобто суть цього явища полягає у вчиненні дій, спрямованих на руйнування і знищення предметів чи речей, тобто метою яких є завдання механічних пошкоджень, підпал, спричи-

нення вибуху, як зауважують А. Любченко і Н. Савельєва, «із використанням різноманітних засобів, починаючи від найпримітивніших і закінчуючи найсучаснішими, що втілюють новітні досягнення технічної думки» [1]. У Юридичній енциклопедії наводиться таке визначення терміна «вандалізм»: немотивоване, безглузде руйнування культурних і матеріальних цінностей [2], а згідно з баченням авторів Енциклопедії сучасної України «вандалізм» – це протиправне, безглузде знищення або пошкодження матеріальних та культурних цінностей [1]. У Оксфордському словнику вандалізм визначається як умисне пошкодження або знищення майна, що перебуває у публічній або приватній власності [3, с. 16]. Як бачимо, трактування терміна «вандалізм» майже ідентичне, щоправда, в останньому випадку, йдеться про Оксфордський словник, воно, на наш погляд, більш доступніше, бо не оперує надто узагальненим словосполученням «культурні й матеріальні цінності», а використовує загальнозрозуміле «майно, що перебуває у публічній або приватній власності».

Принагідно зауважити, що в Особливій частині чинного Кримінального кодексу України (далі – КК України) є ст. 194 «Умисне знищення або пошкодження майна», у частині другій якої зафіксовано: «2. Вандалізм, тобто осквернення, пошкодження або руйнування будівель та інших споруд, у тому числі пам'ятників, які не включені до Державного реєстру національного культурного надбання, а також об'єктів єдиної транспортної системи, їх складових частин та іншого майна, розміщеного у громадських місцях, – караються штрафом до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до трьохсот годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк» [4]. Наведене означає, що вітчизняний законодавець трактує поняття «вандалізм» через перерахування того, що може бути зруйноване або пошкоджене. Видається, що наведений перелік можна доповнити, згадавши такі діяння, як: пошкодження релігійних споруд чи культових будинків (ст. 178 КК України) [4], незаконне утримання, осквернення або знищення релігійних святих (ст. 179 КК України) [4], пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (ст. 277 КК України) [4], наруга над могилами (ст. 297 КК України) [3], нищення, руйнування або псування пам'яток історії або культури (ст. 298 КК України) [4], наруга над державними символами будь-якої країни (ст. 338 КК України) [4], умисне знищення або пошкодження майна і працівника правоохоронного органу (ст. 347 КК України) [4], і службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 352 КК України) [4], і судді, народного засідателя або присяжного (ст. 378 КК України) [4], і захисника чи представника особи (ст. 399 КК України) [4], а також умисне пошкодження ліній зв'язку (ст. 360 КК України) [4].

З огляду на наведене зауважимо, що на наш погляд, у чинному КК України бракує спеціальної (окремої) норми, в якій передбачалася б відповідальність за вандалізм, наводився б перелік дій, які потрапляють під визначення «вандалізм». Звісно, за такого підходу згадані дії можна було б виключити зі вищевказаних статей, використовуючи нагомість такі словосполучення, як «акт вандалізму стосовно майна і працівника правоохоронного органу» (ст. 347 КК України) [4] чи «акт вандалізму стосовно пам'яток історії або культури» (ст. 298 КК України) [4]. Додамо, що сказане – це лише пропозиція і заклик до дискусії. Пояснимо власну точку зору. Сподіваємось, що часте вживання терміна «вандалізм», оперування ним представниками засобів масової інформації закріпить його сприйняття як негативного, а у свідомості осіб відіб'ється, що саме підпадає під це поняття, як і те, що воно є кримінально караним. Можливо, у разі підтримки з боку наукової спільноти нашої пропозиції і правоохоронні органи частіше вживатимуть цей термін, а не казатимуть «хулі-

ганські дії, що супроводжувалися пошкодженням майна» чи «хуліганські дії, що супроводжувалися оскверненням могил».

Звісно, можна й виправдати правоохоронців. Як відомо, нині в українському суспільстві спостерігається загрозлива тенденція до зростання злочинності, а отже, злочини, які є не дуже небезпечними для суспільства, стають менш актуальними. Як наслідок, розслідуванню й запобіганню злочинам, пов'язаним із вандалізмом, правоохоронні органи, органи досудового розслідування й суди не приділяють належної уваги, часто залишаючи їх без розгляду [1]. На нашу думку, таке ставлення зумовило те, що кількість проявів молодіжного вандалізму в Україні за останні роки зросла, як і збільшилася шкода, що завдається державі й суспільству. А як інакше може бути в країні, де ті, до чіх обов'язків входить запобігання і протидія злочинам, не приділяють належної уваги цьому, на їх погляд, незначному злочину?

Як наголошують фахівці, підрастаюче покоління в умовах сьогодення виявилось найбільш незахищеною в культурному відношенні категорією населення, яка перебуває у своєрідному ціннісному і духовному вакуумі [7]. На даний час має місце розшарованість суспільства, спостерігається відмінність у розумінні і сприйнятті різними групами і верствами історії, минулого, урешті рещт, того, що корисне чи погане, руйнівне. Так, можна констатувати, що у молоді (переважної її частини) спостерігаються втрата національної культурної ідентичності, прояви індивідуалізму, егоцентризму, інтолерантності, авторитарної спрямованості у спілкуванні, війовничого націоналізму (особливо упродовж останніх шести років, тобто з моменту початку збройного конфлікту) [6, 8, 9]. Зокрема, стають непоодинокими факти дезорганізації молоді, зростає кількість неформальних молодіжних течій, серед яких особливу тривогу викликають молодіжні неформальні об'єднання екстремістської спрямованості, які молодих людей налаштовують на заперечення і несприйняття соціальних цінностей суспільства [9]. Незважаючи на те, що з позиції панівної в суспільстві моральної свідомості поведінка таких груп визнається безглуздою, позбавлено будь-якого сенсу, вона є усе ж таки проявом агресії, що має насторожувати.

Наведене зайвий раз підтверджує, що боротьба з вандалізмом має постійно вестися. Ситуація, яка склалася, не повинна нас задовольняти. Говорячи про ситуацію, маємо на увазі статистичні дані, згідно з якими зареєстровані МВС України випадки вандалізму становлять не більше як 1 % від усіх вчинених. На більшість таких дій належне реагування правоохоронних органів відсутнє. На підтвердження наведемо такі дані: кримінальні справи щодо цих злочинів із різних причин не порушуються, бо, як правило, за такими фактами повідомлень до правоохоронних органів не надходить. У разі порушення справи винні через ті чи інші причини звільняються від кримінальної відповідальності або їм виноситься вирок умовного покарання. До того ж санкції за навмисне руйнування, знищення і пошкодження майна набагато нижчі, ніж, наприклад, за їх викрадення. На жаль, мало кого здивує інформація про наругу над могилою чи знищення, руйнування або псування пам'яток історії або культури (до речі, такі дії на другій сходинці серед актів вандалізму і мають такі показники: кожен п'ятий – руйнування або пошкодження пам'ятників історії і культури України; 23 % – наруга над могилами і руйнування надгробків [1]), бо суспільство звикло до того, що молодь часто вдається до цього. Ми не випадково використали термін «молодь», бо визначити (незважаючи на велику кількість встановлених відеокamer), хто скоїв таке, не вдається. Це прикро.

Зупинимось ще на одному моменті. Як справедливо свого часу наголошували А. Бандурка й А. Зелінський, «у середньому кожна десята кримінальна справа про злісне

й особливо злісне хуліганство є актом вандалізму» [5; 6]. Виникає питання, на це просто не звертають уваги, чи якась інша причина того, що так мало актів вандалізму реєструється? Спробуємо відповісти. Допоможуть у цьому нам теорії психології, якими «обрунтовано зв'язок вандалізму із загальним станом моральної атмосфери в соціумі та її різкими змінами в результаті моральної деградації, викликані війною, компрометацією традиційних духовних цінностей, розвитком національних і релігійних конфліктів, догматичним проведенням в життя революційних концепцій, коли формується образ ворога, одним з атрибутів якого представляється певний тип культури, належність та призначення її пам'ятників та іншого майна» [1, 7, 9].

Так, на переконання Берона і Фішера, глибинним мотивом вандалізму є відновлення справедливості. Джерелами несправедливості можуть бути дисбаланс вкладу та віддачі при економічному обміні, що дискримінують, і нечесні правила і процедури [1]. Руйнування предметів виступає як відповідь на порушення правил. По суті, дана концепція трактує вандалізм як помсту за реальне або уявне порушення правил [1]. Звісно, на тлі загострення міжконфесійних (релігійних), міжнаціональних конфліктів, зростання ступеня незадоволення умовами праці і життя (соціальним становищем) у світі підвищується і агресія, як наслідок, збільшується кількість актів вандалізму (у різних містах можна помітити розмальовані зупинки, будинки, дошки оголошень тощо).

У той же час науковці наголошують, що руйнування майна частіше всього здійснюється імпульсивно, під впливом ситуації, зокрема, як свідчить статистика, у 66 % випадків акт вандалізму не готувався. Виникає питання, якщо вандалізм розглядати як помсту за реальне або уявне

порушення правил, то він тоді має готуватися (принаймні обдумуватися), щоб, як кажуть, «більше насолити». Знову ж таки наведене – це власний висновок і припущення, тема для дискусії. Утім, сказане зайвий раз підтверджує актуальність всебічного вивчення такого негативного явища задля вироблення дієвого механізму запобігання і протидії йому.

Висновки. Підсумовуючи, можемо констатувати, що нині набуває актуальності всебічне вивчення такого негативного явища, як вандалізм задля вироблення дієвого механізму запобігання йому.

Крім того, у чинному КК України бракує спеціальної (окремої) норми, в якій передбачалася б відповідальність за вандалізм, наводився б перелік дій, які потрапляють під визначення цього поняття. Сподіваємось, що часте вживання журналістами, оглядачами, правоохоронцями терміна «вандалізм» закріпить його сприйняття як негативного, а у свідомості осіб відіб'ється, що саме підпадає під це поняття, як і те, що воно є кримінально караним.

В умовах, коли у переважній частині молоді спостерігаються втрата національної культурної ідентичності, прояви індивідуалізму, егоцентризму, інтолерантності, авторитарної спрямованості у спілкуванні, бойовничого націоналізму (особливо упродовж останніх шести років, тобто з моменту початку збройного конфлікту), треба докласти максимум зусиль до розробки механізму боротьби і протидії цьому негативному явищу.

Додамо, що ситуація з обліком вандалізму не може задовольняти суспільство, а отже, її варто виправляти, що можливо завдяки, по-перше, повідомленню до правоохоронних органів про вчинення вандалізму, по-друге, належному реагуванню з боку названих органів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Любченко А., Савельєва Н. Соціальні проблеми і профілактика вандалізму. URL: http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/10499/1/%D0%A1%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%94%D0%B2%D0%B0_%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84%D1%96%D0%BB%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%BC%D1%83.pdf
2. Юридична енциклопедія: у 6 т. /редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 1998. URL: <https://leksika.com.ua/legal/>
3. Бочарова К. А. Вандалізм як прояв агресивної протиправної поведінки. *Юридичний вісник України*. 2015. № 13. С. 16–17.
4. Кримінальний кодекс України. URL: http://search.ligazakon.ua/_doc2.nsf/link1/T012341.html. 2.
5. Бандурка А. М., Зелінський А. Ф. Вандалізм. Харків: Ун-т внутр. дел, 2012. 198 с.
6. Зелінський А. Ф., Маршуб М. О. Підлітковий вандалізм. *Право України*. 2010. № 11. С. 40–43.
7. Брут А. Вандалізм. Преступление без наказания? URL: <http://story/55930>.
8. Александренко О. В., Веселовська Н. О. Прояви вандалізму на об'єктах культурної спадщини. *Молодий вчений*. 2013. № 1 (01). С. 71–74.
9. Бырылова Е. А., Михайлов И. А. Подростковый вандалізм как проблема социальной безопасности. *Молодой ученый*. 2016. № 6. С. 17–19.